

<https://doi.org/>

10.15407/ugz2023.04.017

УДК 911.9:502.171(477.41-751.3Козин)(045)

Іваненко І. Б.,¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6173-4858>,Іваненко Є. І.,²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8783-9930>,¹ Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління² Інститут географії НАН України

Менеджмент територій природно-заповідного фонду України без спеціальної адміністрації (на прикладі ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський»)

Метою дослідження є обґрунтування менеджменту територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) без спеціальних адміністрацій, з метою узгодження законодавчих норм, що визначають такі території як функціонально та режимно однорідні природоохоронні ділянки, з фактичною неоднорідністю цих територій з позицій природного різноманіття та суспільного використання. За відсутності передбаченого державного управління у вигляді спеціальних адміністрацій цю роль на себе може брати землевласник або громадськість. У світовій практиці впровадження цього принципу відоме як співуправління (*co-management*) або розподілене управління (*shared governance*) природоохоронними територіями між державними органами і громадськістю чи землекористувачами. На прикладі заказника «Козинський» запропоновано підхід до впровадження плану заходів згідно розподілу території заказника на неоднорідні ділянки — ділянки пріоритетної діяльності: природоохоронну, еколого-освітню та три осередки рекреаційних ділянок. Важлива відмінність такого поділу території заказника на ділянки пріоритетної діяльності полягає в тому, що функціональні зони формуються за рахунок різних наборів обмежень, а ділянки пріоритетної діяльності — за рахунок розставляння пріоритетів і визначення для них плану заходів.

Ключові слова: ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Козинський», заповідні території без спеціальної адміністрації, природно-заповідний фонд України, ділянки пріоритетної діяльності.

UDC 911.9:502.171(477.41-751.3Kozyn)(045)

Ivanenko, I. B.,¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6173-4858>,Ivanenko, Ye. I.,²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8783-9930>.¹ State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management² Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine

Management of the Nature Reserve Fund of Ukraine Territories Without Special Administration (Landscape Reserve (“Zakasnyk”) of National Importance “Kozinskyi” Case Study)

The article is devoted to the implementation of the management of the Nature reserve fund of Ukraine (NRF) territories without a special administration. Management of such territories involves non-state management of it through the landowner or land user. This approach is new for the NRF, although it is common in the global nature conservation practice, in particular, it is one of the key approaches of the Natura 2000 network and the Emerald network.

The actual area of protected areas without special administration is almost 29% of the area of the NRF, so the issue of their reasonable management is one of the key issues for the entire protected network. The approach to the management of such territories is outlined in the article by landscape reserve (“zakasnyk”) of national importance “Kozinskyi” case study. In particular, areas of priority activities have been allocated, which is essentially similar to zoning in national natural parks, but implemented within the limits of the national legislation provided specifically for “zakasnyk” (national protected area category which is equal to IUCN protected area categories IV or V). Three types of areas have been identified; (1) nature protection; (2) ecological; (3) educational and recreational.

The second important feature of the approach presented in the article is the planning and implementation of protected area management measures through the public organization (“Green Wave”), which essentially plays the role of a land user. Practical management measures were outlined in the “Program of Development and Rec-

reational Activities of the Landscape Reserve of National Importance "Kozynskyi" with a Plan for Arrangement of the Reserve Site at the Location of the Golf Course."

Keywords: *landscape reserve ("zakaznyk") of national importance "Kozynskyi," protected areas without special administration, Nature reserve fund of Ukraine, areas of priority activity.*

Актуальність теми дослідження

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»: «управління природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, ботанічними садами, дендрологічними та зоологічними парками загальнодержавного значення, а також регіональними ландшафтними парками здійснюється їхніми спеціальними адміністраціями. Спеціальні адміністрації можуть створюватися також для управління ботанічними садами, дендрологічними парками, зоологічними парками місцевого значення та парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва за рішенням органів, у віданні яких вони перебувають». Для решти категорій природно заповідного фонду (далі — ПЗФ) — заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ спеціальні адміністрації не створюються. Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, для яких не створюються спеціальні адміністрації, здійснюється підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають ці території та об'єкти.

Згідно з останнім опублікованим звітом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України щодо аналізу площ ПЗФ станом на 1 січня 2021 р. [1] природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8633 території та об'єктів фактичною площею 4 105 522 га та 402 500 га в межах акваторії Чорного моря.

Площа територій без спеціальної адміністрації складає 34,9 % (заказники — 31,98 %, заповідні урочища — 2,13 %, пам'ятки природи — 0,79 %). Частина цих територій перебуває в межах об'єктів ПЗФ зі спеціальною адміністрацією, однак переважна більшість є окремими територіями ПЗФ. Враховуючи, що номінальна площа ПЗФ складає 4,485 млн га, а фактична — 4,105 млн га, фактична частка територій без спеціальної адміністрації складає 1,053 млн га або 28,9 % від площі ПЗФ України. Саме така частка заповідних територій не передбачає створення спеціалізованих підрозділів для обов'язкового та цілеспрямованого менеджменту з метою їх збереження.

Розумний менеджмент заповідних територій сприяє відновленню та примноженню їхнього біорізноманіття та продуктивності шляхом:

1. Швидкого проходження сукцесійного ряду;
2. Доповнення екологічної ніші при неможливості впровадження природної складової;
3. Створення нових біотопів та біоценозів;
4. Регулювання інвазійних та інших небажаних агресивних видів.

У рамках цього дослідження на прикладі ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський» (далі — заказник «Козинський») висвітлено підхід до такого розумного менеджменту, зокрема шляхом запровадження схеми поділу території на ділянки пріоритетної діяльності та розробки програми розвитку території.

Стан вивчення питання, основні праці

Задля уникнення колізії у державних нормативно-правових актах щодо територій з природоохоронним режимом та для кращого виконання природоохоронних завдань світова практика використовує передачу повноважень з управління на нижчі державні та недержавні рівні. Ідейне відображення цього можна знайти у другому принципі серед «Принципів Малаві» з Конвенції про біологічне різноманіття: «Управління повинне бути децентралізоване до найнижчого рівня, де це доречно».

У світовій практиці впровадження цього принципу відоме як співуправління (*co-manage-*

ment) або розподілене управління (*shared governance*) природоохоронними територіями між державними органами та громадськістю [2–3]. Таке управління дозволяє розробляти детальні плани заходів для природоохоронної території, зокрема і розподіляти їх для окремих частин цих територій.

Цей підхід співзвучний з підходом до збереження та сталого використання територій *Natura 2000* [4], яка не є системою суворих природних заповідників, де виключається будь-яка господарська діяльність. При цьому значна частина територій *Natura 2000* знаходиться в при-

ватній власності, тому розробка плану заходів для дотримання природоохоронного режиму покладається на землевласника [5].

Історія сучасного ПЗФ України починається саме з приватних ініціатив — комплексна пам'ятка природи «Пам'ятка Пеняцька» бере свій початок з заповідання 20 га свого лісу графом В. Дідушицьким у 1886 р. та біосферний заповідник Асканія-Нова почався з заповідан-

ня цілинної ділянки в районі урочища «Кролі» землевласником та любителем природи Ф. Е. Фальц-Фейном у 1889 р. Розвиток ПЗФ у XX і XXI ст. характеризується розширенням площі переважно на землях державної власності (з певними виключеннями) і розробкою планів заходів та територіальним розподілом управління лише для об'єктів зі спеціальною адміністрацією.

Мета дослідження

Метою цього дослідження є розробка підходу до менеджменту територій ПЗФ без спеціальних адміністрацій, щоб узгодити точку зору законодавства, яке бачить такі території як функціонально та режимно однорідні природоохоронні ділянки, та фактичну неоднорідність цих територій з точ-

ки зору природного різноманіття та суспільного використання. Цей підхід повинен діяти у природоохоронній, суспільно-господарській та юридичній площині, щоб мати можливість бути реалізованим на практиці з вигодою для природного різноманіття та суспільства.

Методи дослідження

Для виконання поставленої мети було використано емпіричні та теоретичні методи дослідження. Зокрема, дослідження розпочалось з накопичення інформації через польові дослідження біоти та біотопів заказника «Козинський», забору води для аналізу, опитування землевласників, землекористувачів та відвідувачів, аналізу документів та публікацій, що стосуються даної території, а

також вивчення картографічних матеріалів та дистанційних знімків.

Далі робота розвивалась через експертну оцінку, обговорення, укладання узагальнень та картографічних матеріалів. Вирішення поставлених завдань, враховуючи їх комплексність та неординарність, частково ґрунтувались на інтуїтивному методі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням наукових результатів

Заказник «Козинський» був створений на землях сільськогосподарського призначення. Тут проводилось переважно сінокошення та випасання худоби. Землі належали КСП «Заповіт Ілліча», КСП «Колос», КСП «Вітчизна», КСП «Придніпровське», КСП «День урожаю». Указом Президента України № 750/94 від 10 грудня 1994 р. тут було створено Заказник і для цих підприємств були складені охоронні зобов'язання, згідно з якими вони мали охороняти та утримувати в належному стані свої ділянки відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

Розпорядженням голови Обухівської райдержадміністрації № 291 від 27 червня 2002 р. було припинено право постійного користування державними землями Заказника вищезазначених підприємств у зв'язку з припиненням їх діяльності та ці землі передано під охорону Обухівській райдержадміністрації. Отже, сільськогосподарська діяльність була припинена на переважній частині заказника «Козинський». Наказом Міністерства екології та природних ресурсів Украї-

ни № 80 від 3 березня 2004 р. було затверджено Положення про заказник «Козинський» [6].

Заказник «Козинський» створено з метою збереження цінного ландшафтного комплексу заплави р. Дніпро між обвідним каналом та р. Козинка, що має чимале водоохоронне значення (рис. 1). Територія Заказника знаходиться на межі лісової та лісостепової природних зон і є місцезнаходженням популяцій багатьох цінних гідрофільних та інших рослин і тварин.

Біорізноманіття Заказника формується у різноманітті його біотопів. Тут представлені лучні (справжні, заболочені, торф'янисті, сухі остепнені та піщані луки), болотні, водні, прибережно-водні та лісові біотопи. В них мешкає близько 200 видів хребетних тварин [7–9].

Серед видів флори виявлено 8 видів, занесених до Червоної книги України, а чотири з них — до списку Бернської конвенції. Шість водних угруповань занесено до Зеленої книги України. Також виявлено 17 раритетних видів хребетних тварин, з яких: 13 занесені до Червоної книги України, 5 — до Червоної книги Міжнародного

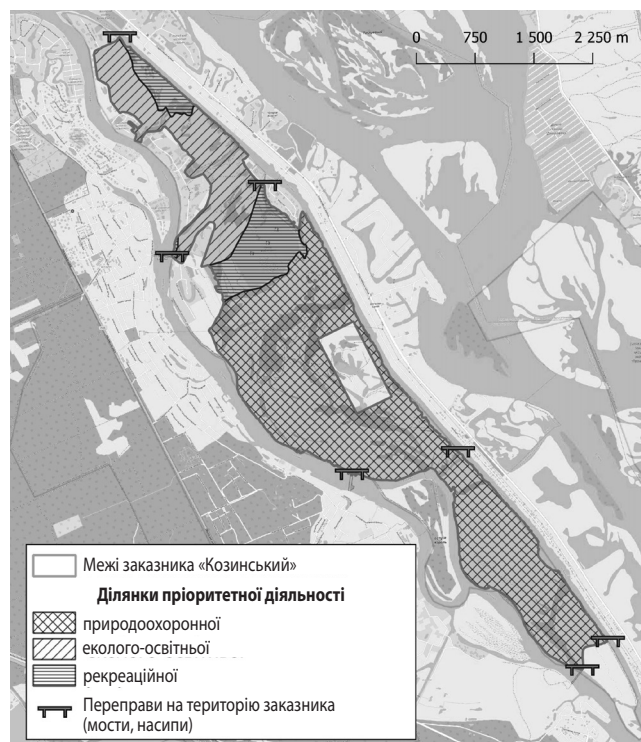

Рис. 1. Межі заказника «Козинський», поділ заказника за ділянками пріоритетної діяльності, розміщення переправ на території заказника

Союзу Охорони Природи (МСОП); 6 — до Європейського Червоного списку.

Біорізноманіття заказника цінне своєю відносною збереженістю на фоні оточуючого перетвореного, зокрема забудованого, середовища.

До ландшафтного різноманіття у розумінні термінології Європейської ландшафтно-конвенції відносяться природні та культурні ландшафти. Природне ландшафтне різноманіття заказника «Козинський» має типовий для місцевості заплави Дніпра набір елементів: стариці, протоки, болота, вологі і сухі луки, ліси та чагарники. Ландшафтне різноманіття заказника збагачене також і упорядкованими природно-антропогенними та антропогенними ландшафтами, представленими в межах гольф-поля. Особливий вид тут формують викошувані та частково зрошувані ландшафти, на яких цілий сезон підтримують невисокий невисихаючий трав'яний покрив. Такий ландшафт, окрім того, що він має рекреаційну та естетичну цінність, виконує цінну природоохоронну роль, приваблюючи та надаючи харчування видам тварин, зокрема птахів, які уникають більш високого травостою.

Територія заказника «Козинський» має велику естетичну цінність для жителів оточуючих населених пунктів та столиці. Саме тому в околицях цінується земля під забудову, а з рекреа-

ційною метою люди готові їхати сюди за десятки кілометрів.

Подібні місцевості можна знайти і в інших частинах заплави Дніпра, навіть ближче до Києва, але налагоджена інфраструктура поблизу і в межах заказника «Козинський» приваблює саме до нього. Це є його перевагою, але і створює ряд конфліктів між задоволенням потреб населення та природоохоронною діяльністю. Тому управління територією Заказника необхідно організовувати певною мірою шляхом компромісу, а не тільки шляхом заборон.

Основні завдання заказника «Козинський»:

1. Збереження цінних природних комплексів частини заплави р. Дніпро.
2. Збереження генофонду рослинного та тваринного світу.
3. Забезпечення охорони та раціонального використання природних ресурсів.
4. Підтримка загального екологічного балансу в регіоні.
5. Поширення природоохоронних та екологічних знань.
6. Виховання та освіта населення.

Існує колізія між законодавством щодо ПЗФ та положенням про конкретний заказник. Згідно з законодавством територія заказника розглядається як однорідний полігон з однаковим режимом для кожної точки в його межах. При цьому положення уточнює перелік режимів території конкретного заказника. Це означає, що в кожній точці може одночасно впроваджуватись, наприклад, режим заповідання, еколого-освітня, рекреаційна, та господарська діяльність, що ускладнює виконання завдань заказника.

У площині виконання завдань заказника «Козинський» виникають дві основні проблеми:

1. Зменшення біорізноманіття. Припинення сінокосіння та випасання разом зі зміненим водним режимом (відсутність періодичного затоплення через зарегульованість течії Дніпра водосховищами) сприяє досить швидкому заростанню водойм та поширенню деревно-чагарникової рослинності (рис. 2). Таким чином зменшуються площі цінних болотних та лучних біоценозів.

2. Неконтрольована рекреація. Естетична та рекреаційна привабливість території та близькість до поселень веде до існування випадків масової нерегульованої рекреації в межах заказника «Козинський», зокрема облаштування місць відпочинку та пересування територією. На територію заказника «Козинський» ведуть сім переправ (рис. 1), від яких чітко простежуються найжджені

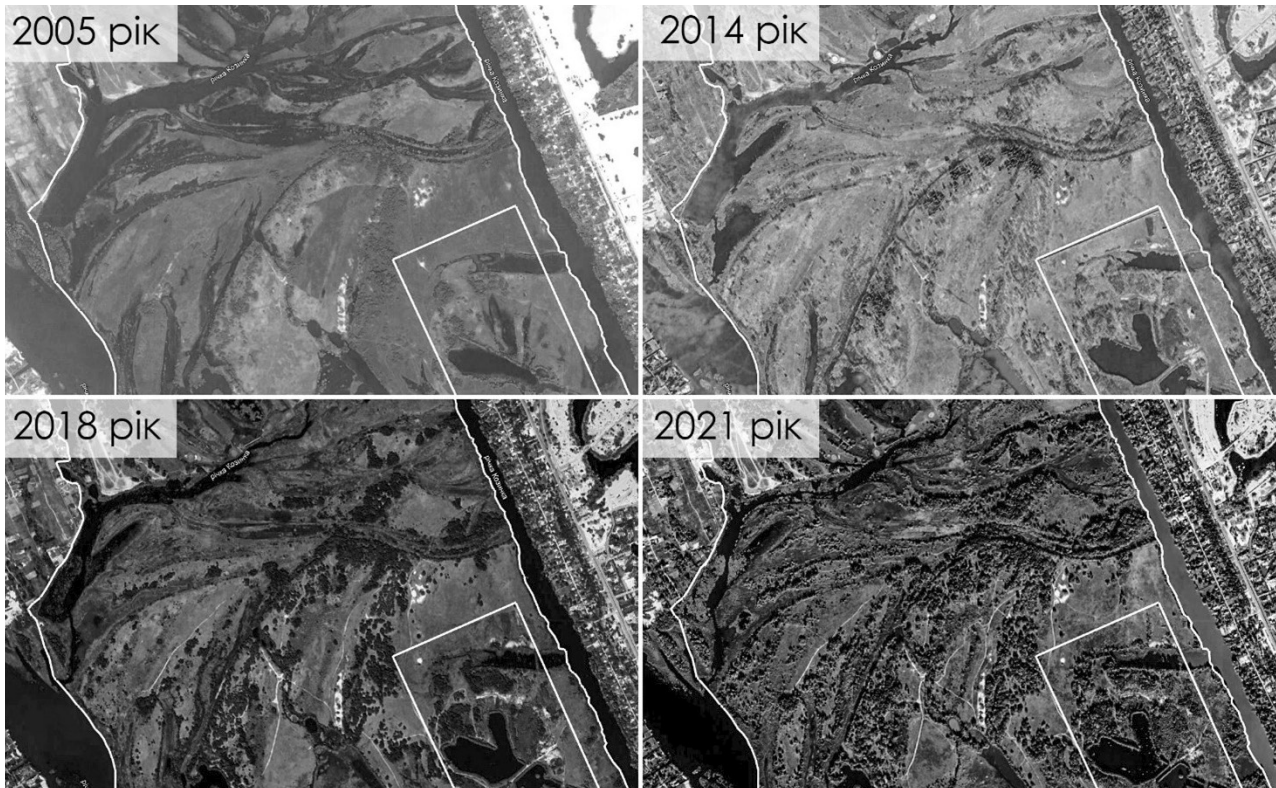

Рис. 2. Динаміка замулення водойм та зменшення площі лучних екосистем через заростання деревами та чагарниками після припинення систематичного викошування (різночасові знімки Google Планета Земля)

Рис. 3. Розміщення гольф-поля в межах заказника «Козинський»

ґрунтові автошляхи. Очевидно, найжджені маршрути часто використовуються всупереч Положенню про заказник «Козинський», таким чином їхні користувачі порушують закон. Але вирішення

питання суворою забороною і штрафами обов'язково призведе до соціальних конфліктів. Тому, проблему слід вирішувати не тільки забороною, а й контролем в рамках чинного законодавства.

Специфічною ознакою заказника «Козинський» є створений у його центральній частині еколого-освітній та рекреаційний об'єкт (гольф-поле) (рис. 3) з облаштованими майданчиками, доріжками, переходами та тимчасовими

місцями відпочинку, яке, крім свого основного призначення, використовується місцевим населенням для прогулянок та відпочинку. До 2017 р. це було проявом усталеної, регульованої рекреації, не узгодженої адміністративно.

Результати

Обґрунтування віднесення територій заказника «Козинський» до ділянок пріоритетної діяльності

На підставі результатів наукової інвентаризації території Заказника пропонується поділити територію заказника «Козинський» на такі типи ділянок пріоритетної діяльності з відповідними умовними назвами: природоохоронна; еколого-освітня; рекреаційна. Загалом виділено 5 окремих ділянок, 3 з яких — рекреаційні (рис. 1).

Цей тип поділу території подібний до підходу зонування національних природних парків [10–11]. Відмінність полягає у тому, що в заказниках діє однаковий режим на всій території з точки зору законодавства, а в цьому дослідженні на окремих ділянках запропоновано акцентувати певний вид пріоритетної діяльності, не виходячи за межі законодавства. Це відображено у назві поділу — заказник поділено не на зони, а на ділянки пріоритетної діяльності. Зазначені типи пріоритетної діяльності не суперечать Положенню про Заказник. Разом з тим вони визначають певні місця, де один, чи інший вид природоохоронної діяльності буде доцільним з точки зору найоптимальнішого збереження ландшафтного різноманіття та біорізноманіття.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», Положення про Заказник та науково-обґрунтованих пропозицій щодо можливості здійснення диференційованих природоохоронних та рекреаційних заходів на території Заказника пропонується такий тип збереження та використання зазначених ділянок:

1. Природоохоронна ділянка (орієнтовна загальна площа — 668 га). Застосовуються при-

родоохоронні обмеження, визначені для усього заказника. Пропонується здійснювати пріоритетні природоохоронні заходи зі збереження та відновлення особливих природних цінностей, виконання науково-дослідних робіт та заходів з моніторингу біорізноманіття.

2. Еколого-освітня ділянка (орієнтовна загальна площа — 156 га). Застосовуються природоохоронні обмеження, визначені для усього заказника. Пропонується здійснювати пріоритетні природоохоронні заходи зі збереження та відновлення особливих природних цінностей, виконання науково-дослідних робіт та заходів з моніторингу біорізноманіття. Також можуть здійснюватись заходи еколого-освітнього характеру, визначені в плані заходів.

3. Рекреаційні ділянки (орієнтовна загальна площа — 143 га). Застосовуються природоохоронні обмеження, визначені для усього заказника. Враховуючи, що відповідно до Положення про заказник «Козинський» дозволяється використання його території для рекреаційних та оздоровчих цілей, на ділянці здійснюються заходи регульованої рекреаційної та спортивно-оздоровчої діяльності відповідно до обґрунтування допустимого рекреаційного навантаження на природні комплекси. Планується здійснення заходів еколого-освітнього характеру, визначених в плані заходів. Передбачається здійснення природоохоронних заходів зі збереження та відновлення особливих природних цінностей, виконання науково-дослідних робіт та заходів з моніторингу біорізноманіття.

Регулювання обмеженої рекреаційної діяльності в межах заказника «Козинський»

Перспективною для розвитку різних видів рекреаційно-оздоровчої діяльності є центральна частина заказника «Козинський», яка і зараз достатньо активно використовується місцевим населенням для відпочинку. До розвинутих, хоча і стихійних видів відпочинку на території заказника наразі можна віднести любительську ри-

боловлю, пляжно-оздоровчий відпочинок, спортивні ігри на природі.

На особливу увагу заслуговує такий специфічний напрямок відпочинку та оздоровлення як гольф, який успішно можна поєднувати з природоохоронною та еколого-пізнавальною діяльністю, що вже почала реалізовувати громадська

організація «Зелена хвиля» (згідно з «Програмою розвитку та рекреаційної діяльності ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський» з планом облаштування ділянки Заказника в місці розташування гольф-поля»). У плани цієї організації входить створення еколого-рекреаційних гольф-маршрутів з використанням інформаційних щитів про фауну і флору території, по якій проходять маршрути.

У межах заказника існує три основні осередки (рис. 4), де стихійно розвивається рекреація та наявні окремі елементи інфраструктури:

1) перший осередок, загальною площею 27 га, знаходиться у північній частині Заказника й охоплює ділянку неподалік каналу, яка обмежена пішохідно-велосипедною доріжкою з твердим покриттям (гравій, подрібнений граніт, асфальт). Ця територія являє собою прилеглий до обвідного каналу фрагмент заплавної діброви. Неподалік каналу в дубових гаях обладнанні місця короткострокового відпочинку (столики, мангали, місця для вогнищ);

2) другий осередок, найбільш перспективний для розвитку регульованої рекреації, знаходиться в центральній частині заказника. Загальна площа ділянки понад 115 га. Вона включає пляж смт. Козин, розташований у прибережній смузі р. Козинки, а також територію від дороги смт Козин — СТ «Берегиня» до затоки Козинки, що перетинає заказник і з'єднується з обвідним каналом. Тут вже створені фізкультурний майданчик, волейбольні майданчики, поле для гри в гольф, місця короткочасного відпочинку тощо.

Створення біотопу з низьким травостоєм

За минулі 15–20 років площа регулярного викошування травостою зменшилась до 3 % від площі Заказника (гольф-поле у центральній частині та невеликі осередки сінокошіння на потреби місцевого населення). До цього на всіх приданих луках проводилось випасання та викошування. Викосування є важливим чинником підтримання типових для території Заказника лучних комплексів, а також збереження рідкісних видів флори і фауни. Сінокошіння запобігає залісненню луків, появі багаторічного зімкнутого травостою, несприятливого для мешкання низки видів тварин. Зімкнутий травостій значно збільшує загрозу виникнення масштабних пожеж в посушливі періоди року.

Спостереження, що періодично проводилися протягом 2006–2015 рр. на території Заказника, зокрема й на регулярно викошуваних ділянках,

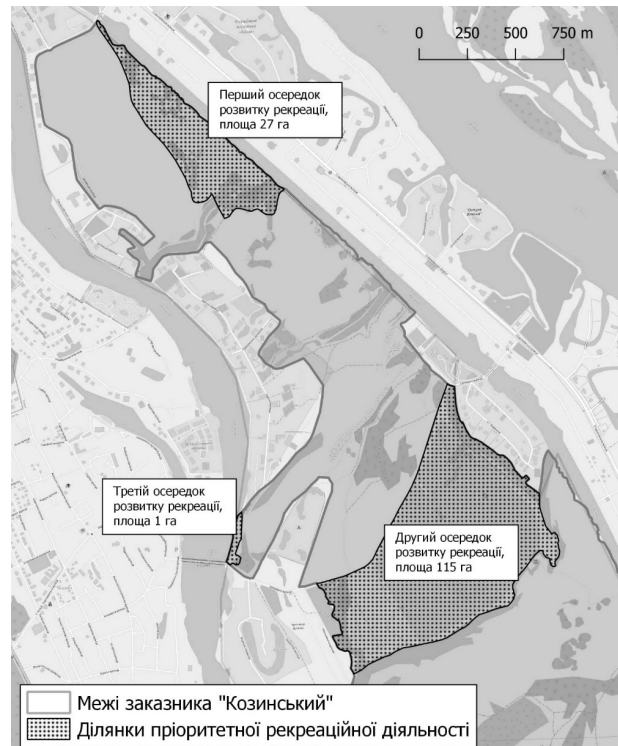

Рис. 4. Осередки розвитку рекреації в межах заказника «Козинський»

3) третій осередок, загальною площею 1 га, знаходиться вздовж узбережжя р. Козинка, ліворуч від переправи з смт Козин на територію заказника.

Саме вони виокремлені як ділянки пріоритетної рекреаційної діяльності. Тут можна локалізувати та узгодити вже сформовану практику рекреаційної діяльності та не допускати подальше її поширення територією заказника.

показали, що кількість тварин та їх видове багатство на сінокосах вище. Особливо це стосується птахів та деяких видів плазунів.

Загалом у цьому біотопі зареєстровано перебування понад 30 видів птахів, половина з яких (15 видів) охороняються на міжнародному, національному або регіональному рівнях.

Дослідження показали, що прокоси серед зімкнутого травостою збільшують гніздопридатність угідь заказника. По краях сінокосів, у безпосередній близькості до водойм, поселяються крижень *Anas platyrhynchos*, чирок-тріскунець *Anas querquedula*, а також деркач *Crex crex*, який занесений до Червоного списку МСОП.

На більш сухих ділянках луків поблизу сінокосів гніздяться куріпка сіра *Perdix perdix*, перепілка *Coturnix coturnix* та жайворонок польовий *Alauda arvensis*.

Значна кількість видів птахів відвідує сіноко- си в пошуках їжі. З них найбільш численними є шпак *Sturnus vulgaris*, ворона сіра *Corvus cornix*, грак *Corvus frugilegus*, сорока *Pica pica*, а також такі кулики, як чайка *Vanellus vanellus*, кулик-со- рока *Haemantopus ostralegus* (Червона книга України) та травник *Tringa totanus*.

Інші птахи навідується на викошувані ді- лянки не часто, проте регулярно. Це: лелека бі- лий *Ciconia ciconia*, боривітер звичайний *Falco tinnunculus*, зуйок малий *Charadrius dubius*, вер- тенник великий *Limosa limosa*, бекас *Gallinago gallinago*, припутень *Columba palumbus* та одуд *Uria epeops*. За спостереженнями 2015–2016 рр. загальна чисельність останніх двох видів на сінокосах помітно збільшилась.

До порівняно нечисленних видів птахів, які також годуються на викошуваних ділянках, від- носяться: крук *Corvus corax*, горобець польовий *Passeer montanus*, зяблик *Fringilla coelebs*, щиглик *Carduelis carduelis*, коноплянка *Acanthis cannabina*, вівсянка звичайна *Emberiza citrinella*, вівсянка очеретяна *Emberiza schoeniclus*, проснянка *Emberiza calandra* та деякі інші птахи.

Із плазунів звичайним видом тут є ящір- ка прудка *Lacerta agilis*. Зрідка і виключно під час розмноження тут можна зустріти (чер- вень-липень) черепаху болотяну *Emis orbicularis* (Червона книга МСОП), яка відкладає яйця на піщаних горбах природного та штучного походження.

Висновки

Для значної частини природоохоронних терито- рій та об'єктів ПЗФ України як повна заповідність за відсутності збалансованої екосистеми, так і неконтрольована рекреація та ресурсокористу- вання, можуть стати причинами зменшення біо- різноманіття. Ця проблема посилюється у катего- ріях територій ПЗФ без спеціальної адміністрації, оскільки відсутній обов'язковий менеджмент.

Заказник «Козинський» має складну історію розвитку та використання природних та природ- но-антропогенних комплексів у порівняно ко- роткий період, перебуваючи під впливом таких факторів: зміна водного режиму через будівництво Київської та Канівської ГЕС; період випасання та сінокошіння території, період без господарського використання; стихійне рекреаційне навантажен- ня. Заказник «Козинський» — це приклад терито- рії, де правильний менеджмент приносить ко- ристь як біорізноманіттю, так і суспільству. Тому до нього було впроваджено підхід з поділу його території на ділянки пріоритетної діяльності з розробкою, впровадженням та контролем дотри-

мання заходів зі сторони громадськості. І поділ, і участь громадськості здійснюватимуться в межах чинного законодавства, що дозволяє виконувати завдання заказника ефективніше, ніж однорідний заповідний режим прописаний для всієї території з боку державних органів.

Важливою відмінністю поділу території заказ- ника на ділянки пріоритетної діяльності від по- ділу, наприклад, національних природних парків на функціональні зони у тому, що функціональні зони формуються за рахунок різних наборів об- межень, а ділянки пріоритетної діяльності — під впливом дотримання пріоритетів.

Таким чином, у межах заказника «Козинський» було виділено такі ділянки пріоритетної діяль- ності: природоохоронна (1 ділянка), еколого-освітня (1 ділянка) та рекреаційні (3 ділянки). Це дозво- лить локалізувати рекреаційні потреби населення на 15 % від загальної площі заказника, виокреми- ти 16 % для проведення еколого-освітніх заходів та використати більшу частину заказника (69 %) для мінімізації негативного антропогенного впливу.

Новизна дослідження

Інноваційними рисами запропонованого під- ходу з управління заказником «Козинський», на нашу думку, є:

1) розроблення науково обґрунтованого по- ділу території заказника на ділянки з пріоритет- ними видами діяльності, відповідно до чинного законодавства;

2) залучення на довготривалій договірній основі громадської організації природоохорон- ного спрямування «Зелена хвиля», що готова взяти на себе виконання охоронного зобов'я-

зання землекористувача (Обухівської район- ної держадміністрації) та розроблення науково обґрунтованих планувальних заходів у межах заказника.

В Україні такий підхід до менеджменту запо- відних територій без спеціальної адміністрації є новим і застосовується вперше. Він може бути поширений як на інші території ПЗФ, так і на об'єкти «Смарагдової мережі» Бернської конвен- ції, що нині знаходяться в процесі управлінсько- го становлення.

References [Література]:

1. Analysis of the areas of the nature reserve fund of Ukraine by administrative and territorial units for 2020, Informational and analytical materials of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. Accessed 27 April 2023. URL: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf>
[Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік, Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Режим доступу (27.04.2023): <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf>]
2. Borrini-Feyerabend, G., N., Dudley, T., Jaeger, B., Lassen, N., Pathak Broome, A. Phillips and T. Sandwith. (2013). *Governance of Protected Areas: From understanding to action*. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 20. Gland, Switzerland: IUCN. xvi + 124pp.
3. Gunn Elin Fedreheim, G. E., & Blanco, E. (2017). *Co-management of protected areas to alleviate conservation conflicts: experiences in Norway*. International Journal of the Commons, Vol. 11, No. 2, 2017, pp. 754-773, DOI: <https://doi.org/10.18352/ijc.749>
4. Natura 2000. European Commission, accessed 27 April 2023: https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm
5. Managing farmland in Natura 2000. Case studies. Technical Report-2018-002. European Commission, accessed 1 November 2023: <https://op.europa.eu/mt/publication-detail/-/publication/9a406f60-be3c-11e9-9d01-01aa75ed71a1>
6. Kliestov, M. L., et al. (2015). *Scientific substantiation of the recreational arrangement of the territory of the landscape reserve of national importance "Kozynskyi" and the preparation of proposals for the correction of its legal documents (Scientific and technical development)*. Kyiv: Private environmental protection enterprise "Kyiv Sozological Center," 67 p.
[Клєстов М. Л. та ін. Наукове обґрунтування рекреаційного впорядкування території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський» та підготовка пропозицій щодо коригування його правовстановлюючих документів (Науково-технічна розробка). К.: Київський созологічний центр, 2015. 67 с.]
7. Kliestov, M. L., et al. (2016). *Scientific substantiation of scientific and practical measures regarding the implementation of general recreation and preservation of natural complexes on the territory of the landscape reserve of national importance "Kozynskyi" (Scientific and technical development)*, Kyiv: Kyiv Sozological Center. 41 p.
[Клєстов М. Л. та ін. Наукове обґрунтування науково-практичних заходів щодо впровадження регульованої рекреації та збереження природних комплексів на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський» (Науково-технічна розробка). К.: Київський созологічний центр, 2016, 41 с.]
8. Pryadko O. I. (scientific manager). (2016). *Monitoring studies of biodiversity in the landscape reserve of national significance "Kozynskyi"*. Kyiv: Kyiv Sozological Center, Kyiv, 2016, 13 p.
[Прядко О. І. (наук. кер.). Моніторингові дослідження біорізноманіття в ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Козинський», К.: Київський созологічний центр, 2016, 13 с.]
9. Kliestov, M. L., et al. (2017). *Natural complexes of the landscape reserve of national importance «Kozynskyi» (Kyiv region, Obukhivskyi district). Protection, preservation and reproduction of biodiversity in the conditions of a metropolis*. Materials of the international scientific and practical conference dedicated to the 10th anniversary of the creation of the national nature park "Holosiivskyi," September 7–8, 2017, Kyiv, pp. 247–255.
[Клєстов М. Л. та ін. Природні комплекси ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський» (Київська обл., Обухівський р-н). Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу, Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення національного природного парку «Голосіївський», 7–8 вересня 2017 р. Київ. С. 247–255.
10. Hull, V., et al. (2011). Evaluating the efficacy of zoning designations for protected area management. Biol. Conserv. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2011.09.007>
11. Dudley, N. (Editor). (2008). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Gland, Switzerland: IUCN, 2008, x + 86pp.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2023

Для цитування [For citation]

Іваненко І. Б., Іваненко Є. І. Менеджмент територій природно-заповідного фонду України без спеціальної адміністрації (на прикладі ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський»). Укр. геогр. журн. 2023. № 4. С. 17–25. [Українською мовою]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.017>

Ivanenko, I. B., Ivanenko, Ye. I. (2023). *Management of the Nature Reserve Fund of Ukraine Territories Without Special Administration (Landscape Reserve ("Zakasnyk") of National Importance "Kozynskyi" Case Study)*. Ukr. Geogr. Zh. No. 4. 17–25. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.017>